

KONJONTÜR DEĞERLENDİRME RAPORU(*)**I. GENEL DEĞERLENDİRME****A. DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER VE BEKLEYİŞLER**

1997 ve 1998 yıllarında yaşanan olumsuz gelişmelerden sonra, dünya ekonomisi 1999 yılında iyileşme sürecine girmiştir. Bu gelişmede, bir taraftan kriz sonrası uygulanan ekonomik tedbirlerin finansal piyasalarda güveni yeniden tesis etmesi, diğer taraftan ise ABD'de uzun zamandır süregelen yüksek hızlı büyümenin 1999 yılında da devam ederek krizin küresel ölçekte derinleşmesini önlemesi etkili olmuştur. Ayrıca sanayi malları fiyatlarındaki düşüş eğiliminin sona ermesi ve petrol fiyatlarında yaşanan düşüşün yerini 1999 yılında yükselişe bırakması ihracatı bu ürünlere dayalı bir çok gelişmekte olan ülkede büyümeyi hızlandırmıştır. Japonya'da büyümenin 1999 yılı ilk çeyreğinde, yaklaşık 15 ay sonra, yeniden pozitif dönmeye başlamesi de Dünya üretiminin 1999 yılında canlanmasına katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler sonucunda 1998 yılında yüzde 2,5'e gerileyen Dünya hasılası artış hızının 1999 yılında yüzde 3 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Dünya ticaret hacminde ise 1998 yılında yüzde 3,6 olan büyüme hızının 1999 yılında da yaklaşık olarak aynı seviyede gerçekleşmesi beklenmektedir.

Uluslararası Para Fonu tarafından yapılan tahminlerde ABD'de ekonomik daralmanın ılımlı olacağı ve büyümenin yavaşlayarak da olsa 2000 yılında da süreceği tahmin edilmektedir. Ayrıca Japonya'da büyümenin artacağı ve Euro bölgesinde 1999 yılında yavaşlayan büyümenin yeniden hız kazanacağı tahmin edilmektedir. Bu çerçevede Dünya ekonomisinde büyümenin 2000 yılında hızlanması ve yüzde 3,5 olması beklenmektedir. Dünya ticaret hacminin gelişmekte olan ülkeler ve geçiş sürecinde olan ülkelerin dış ticaretlerinde beklenen iyileşmeye paralel olarak 2000 yılında yüzde 6,2 oranında büyümesi beklenmektedir.

Dolar'ın güçlenmesi ve düşen mal fiyatları ABD'de enflasyonun gerilemesine katkıda bulunurken, aynı faktörler bu ülkenin bazı ihraç pazarlarında rekabet gücünün gerilemesine ve dolayısıyla ABD'nin dış ticaret açığının 1999 yılında büyümesine yol açmıştır. Dış ticaret açığının yükselmesine karşın potansiyelin üzerinde gerçekleşen büyüme sonucunda ABD'de işsizlik oranı yüzde 4,5'e düşmüş ve ücret artışları üzerinde baskı oluşmuştur. ABD ekonomisinin 1999 yılında yüzde 3,7 oranında büyümesi beklenmektedir. Doğabilecek enflasyonist baskıları azaltmak ve son yıllarda giderek artan cari işlemler açığının yol açabileceği sakıncaları önleyebilmek için, ABD'nin gelecekte büyüme hızını sürdürülebilir düzeye indirmesi gerekmektedir. Ancak ABD'de ekonomik daralmanın ılımlı olması ve 2000 yılında büyümenin yüzde 2,6'ya yavaşlaması beklenmektedir.

Japon ekonomisinin durgunluktan çıktığını gösteren güçlü belirtiler mevcuttur. 1998'de gerçekleşen yüzde 2,8 oranındaki daralmanın ardından, 1999 yılının ilk çeyreğinde özellikle kamu harcamalarındaki artışa bağlı olarak pozitif büyüme sağlanmıştır. 1999 yılının tamamında ise büyümenin yüzde 1,0 olacağı tahmin edilmektedir. Japonya'da büyümenin 2000 yılında yüzde 1,5 oranında olacağı öngörülmektedir. Ancak orta vadede mali sistemin güçlendirilmesi Japon ekonomisi için büyük bir önem taşımaktadır. Ekonomik durgunluğun giderilmesi amacıyla uygulanan kamu harcama programları nedeniyle kamu borçlarının artmış olması ve

---

(*) Bu sayıda, 1999 yılı Aralık ayı itibarıyla mevcut veriler çerçevesinde, 1999 yılı gelişmeleri ve 2000 yılı beklentileri yer almaktadır.

nüfusun yaşlanması nedeniyle sosyal güvenlik sisteminde ortaya çıkan kaynak sıkıntısı gelecekte çözülmesi gereken önemli sorunlardır.

1999 yılında Euro'ya geçiş ile birlikte, Avrupa'da yeni bir süreç başlamıştır. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren 11 Avrupa Birliği (AB) üyesi ülke ulusal para politikası uygulamasındaki tüm yetkileri Avrupa Merkez Bankası'na devretmiştir. Söz konusu ülkelerin para birimleri ile Euro arasındaki kurlar geri dönülemez biçimde sabitlenmiş ve ortak para birimi Euro'nun kaydı olarak kullanımı başlamıştır.

Euro Bölgesinde, 1998 yılının ikinci yarısında gözlenen durgunluğun etkisiyle 1999 yılında büyüme yavaşlamıştır. Ancak 1999 yılı Nisan ayında Avrupa Merkez Bankası'nın faiz oranlarını düşürmesi, diğer Avrupa Ülkeleri'nin de benzer faiz indirimleri yapması ve Euro'nun yılbaşından beri dolara karşı yüzde 10 ve efektif bazda yüzde 6 civarında değer kaybetmesi Avrupa bölgesinde 1999 yılı ortalarından itibaren talebi canlandırmıştır. Euro bölgesinde 1999 yılında yüzde 2.1, 2000 yılında ise yüzde 2,8 oranında ekonomik büyüme olacağı tahmin edilmektedir.

Asya ülkelerinde ekonomik göstergeler genel olarak olumlu yönde gelişme göstermektedir. Bölgedeki ülkelerin büyük bölümü büyüme sürecine girmiş, rekabetçi döviz kurları ve ekonomik büyüme nedeniyle ihracat genellikle artış göstermiştir. Sanayi malları fiyatlarındaki düşüş eğiliminin sona ermesi ve elektronik sanayiindeki canlanma da bu süreçte etkili olmuştur. Kriz nedeniyle bölgeyi terkeden sermayenin kısmen geri dönmeye başlaması Asya ülkelerinin çoğunda mali sıkışıklığı hafifletmiş, ayrıca mali piyasalarda güven ortamının yeniden sağlanması ve gerileyen enflasyonla birlikte para politikalarının gevşetilmesi mümkün olmuştur. Asya Bölgesi'nin 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla yüzde 5,3 ve 5,4 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Bölgenin önemli ekonomilerinden biri olan Çin ise 1998 yılında uyguladığı mali teşvik programı ve ödemeler dengesinin güçlü oluşu nedeniyle Asya krizinin etkilerini oldukça sınırlı tutmayı başarmıştır. Çin'in 1999 yılında yüzde 6.6 ve 2000 yılında yüzde 6 büyümesi beklenmektedir.

Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ilk kez 1997 yılında küçük oranda büyüme gerçekleştiren Rusya ekonomisi, 1998 yılında yeniden daralmış ve yabancı sermaye girişlerinde hızlı bir düşüş ortaya çıkmıştır. Rusya ekonomisinin bu güç durumu, Türkiye dahil kendisiyle önemli ticaret bağları olan ülkeleri de olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak, son gelişmeler olumsuz gidişin yavaşladığı belirtisini vermekte ve Rublenin Nisan ayından bu yana değerini koruduğu görülmektedir. Rusya ekonomisinin 1999 yılında küçülmenin durması, 2000 yılında ise yüzde 2 oranında büyüme sağlaması beklenmektedir. 1998 yılında daralma gösteren geçiş sürecindeki ülkelerin 1999 ve 2000 yıllarında, sırasıyla, yüzde 0,8 ve yüzde 2,8 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.

1998 yılında ancak yüzde 2,2 oranında gerçekleşen Latin Amerika bölgesindeki büyüme hızının, 1999 yılında bölgedeki bir çok ekonomide yaşanan durgunluğa bağlı olarak yüzde 0,1'e yavaşlayacağı tahmin edilmektedir. Ancak söz konusu ülkelerin 2000 yılında durgunluğu aşması ve bölgenin yüzde 3,9 oranında büyümesi beklenmektedir.

1998 yılında yüzde 3,4 oranında büyümüş olan Afrika'da 1999 ve 2000 yılı büyümesinin, sırasıyla, yüzde 3,1 ve yüzde 5,0 olması beklenmektedir. Ancak Afrika ülkelerinin büyüme performansları arasında büyük farklılıklar bulunmakta ve önemli bir bölümünde yoksulluk sorun olmaya devam etmektedir. Bu gelişmeler çerçevesinde, 1998 yılında yüzde 3,2 oranında büyüyen gelişmekte olan ülkeler grubunun, 1999'da yüzde 3,5 ve 2000 yılında da yüzde 4,8 oranında büyümesi beklenmektedir.

Dünya ekonomisi ve ticaretine ilişkin olumlu beklentilere rağmen gelecek ile ilgili riskler de mevcuttur. Önümüzdeki dönemde dünya ekonomisini en çok etkileyecek kritik unsurlardan biri ABD ekonomisinin performansıdır. ABD ekonomisinin son üç yılda gerçekleştirdiği yüzde 4 oranındaki yüksek büyüme hızı krizin etkilerini küresel ölçekte enaza indirmiş olmakla beraber doların değerlenmiş olması ve cari işlemler açığının artması gelecekte bir ekonomik daralmanın yaşanabileceğini işaret etmektedir. ABD’de büyümenin yavaşlaması ve bunun diğer ülkelerde, özellikle Euro bölgesinde ve Japonya’da, hızlı büyüme ile telafi edilememesi durumunda Dünya ekonomisinde yavaşlama söz konusu olabilecektir.

Tablo : I.1 Dünya Ekonomisine İlişkin Tahminler (Yıllık Yüzde Değişme)

			1999 Ekim Tahminleri		1999 Nisan Tahminine Göre Farklar	
	1997	1998	1999	2000	1998	1999
Dünya Üretimi	4,2	2,5	3,0	3,5	0,7	0,1
Gelişmiş Ülkeler	3,2	2,2	2,8	2,7	0,8	0,4
Başlıca Sanayileşmiş Ülkeler	2,9	2,2	2,6	2,4	0,7	0,4
ABD	3,9	3,9	3,7	2,6	0,4	0,4
Japonya	1,4	-2,8	1,0	1,5	2,4	1,2
Almanya	1,8	2,3	1,4	2,5	-0,1	-0,3
Fransa	2,3	3,2	2,5	3,0	0,3	0,1
İtalya	1,5	1,3	1,2	2,4	-0,3	-0,0
İngiltere	3,5	2,2	1,1	2,4	0,4	0,3
Kanada	4,0	3,1	3,6	2,6	1,0	0,1
Diğer Gelişmiş Ülkeler	4,2	2,1	3,5	3,6	1,0	0,2
Bilgi İçin						
Sanayileşmiş Ülkeler	3,0	2,4	2,6	2,5	0,6	0,3
Euro Bölgesi	2,4	2,8	2,1	2,8	0,1	-0,1
Yeni Sanayileşmiş Asya Ülkeleri	5,8	-1,8	5,2	5,1	3,1	0,6
Gelişmekte Olan Ülkeler	5,8	3,2	3,5	4,8	0,4	-0,1
Afrika	3,1	3,4	3,1	5,0	-0,1	-0,1
Asya	6,6	3,7	5,3	5,4	0,6	-0,3
Çin	8,8	7,8	6,6	6,0	0,0	-1,0
Hindistan	5,5	5,8	5,7	5,5	0,5	0,4
ASEAN-4 ¹	3,6	-9,8	1,4	3,6	2,5	0,6
Orta Doğu ve Avrupa	4,5	3,2	1,8	3,1	-0,2	-0,2
Latin Amerika	5,3	2,2	0,1	3,9	0,6	0,4
Brezilya	3,7	0,1	-1,0	4,0	2,8	0,3
Geçiş Sürecindeki Ülkeler	2,2	-0,2	0,8	2,8	1,7	0,3
Orta ve Doğu Avrupa	3,0	2,2	1,0	3,3	-1,0	-0,4
(Beyaz Rusya ve Ukrayna hariç)	3,4	2,3	1,7	4,0	-1,3	-0,6
Rusya	0,9	-4,6	0,0	2,0	7,0	2,0
Kafkaslar ve Orta Asya	2,5	2,2	2,0	2,9	0,2	-0,2
Dünya Ticaret Hacmi(Mal ve Hizmetler)	9,9	3,6	3,7	6,2	-0,1	0,4
İthalat						
Gelişmiş Ekonomiler	9,2	4,8	5,9	5,9	0,9	0,2
Gelişmekte Olan Ekonomiler	11,4	-1,3	1,1	7,2	-1,5	0,4
Geçiş Sürecindeki Ülkeler	7,0	2,9	-2,7	8,2	-2,5	2,0
İhracat						
Gelişmiş Ekonomiler	10,3	3,2	3,0	6,2	0,2	0,6
Gelişmekte Olan Ekonomiler	11,4	4,9	2,4	5,6	-2,2	0,1
Geçiş Sürecindeki Ülkeler	5,0	5,9	2,7	7,2	-3,7	0,6
Mal Fiyatları						
Petrol(\$)	-5,4	-32,1	27,7	7,8	36,0	-5,6
Petrol Dışı(\$)	-3,3	-14,8	-7,2	3,4	-3,2	1,6
Tüketici Fiyatları						
Gelişmiş Ekonomiler	2,1	1,5	1,4	1,8	0,0	0,1
Gelişmekte Olan Ekonomiler	9,2	10,3	6,7	5,8	-1,9	-1,7
Geçiş Sürecindeki Ülkeler	28,2	20,9	39,3	18,1	-1,6	5,7

Kaynak : IMF World Economic Outlook, Ekim 1999 (1) Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland.

B. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER VE BEKLEYİŞLER**1. 1999 Yılı Gelişmeleri**

Türkiye 1999 yılına, Uzak Doğu Asya krizinin olumsuz etkilerinin devam ettiği, önemli ticaret ortağımız olan Rusya'daki krizin derinleştiği ve global krizin yaygınlaşma ihtimalinin olduğu bir ortamda girmiştir. Rusya krizinin ardından önemli ölçüde yükselen faiz oranlarının yanısıra, erken seçim kararının getirdiği belirsizlik ortamı, 1998 yılının son çeyreğinde yoğunlaşan yurtiçi talep ve üretimdeki daralmanın, 1999 yılının ilk çeyreğinde derinleşerek devam etmesine neden olmuştur. Üretim ve talep daralması yılın ikinci çeyreğinde önemli ölçüde yavaşlamış, ancak Ağustos ayında yaşanan deprem felaketinin de etkisiyle üretimdeki daralma üçüncü çeyrekte yeniden hızlanmıştır.

1999 yılının ilk çeyreğinde yüzde 8,6 oranında gerçekleşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) düşüş hızı, ikinci çeyrekte yüzde 1,8'e yavaşlamış , üçüncü çeyrekte ise yeniden artarak yüzde 5,6 olmuştur. Böylece, yılın ilk dokuz ayında GSYİH bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5,3 oranında küçülmüştür. Aynı dönemde Net Dış Alem Faktör Gelirlerinin yüzde 37,1 oranında azalması nedeniyle, yılın ilk dokuz ayında GSMH reel olarak yüzde 6,1 oranında gerilemiştir. 1999 yılının ilk dokuz ayında, sektörler itibariyle, tarım sektörü katma değeri yüzde 5,1, hizmetler sektörü katma değeri yüzde 5,2 ve sanayi katma değeri yüzde 5,7 oranında gerilemiştir.

1999 yılının ilk çeyreğindeki yüzde 11,9 oranındaki düşüşün ardından, ikinci çeyrekte yüzde 0,4 oranında artış kaydeden toplam yurtiçi talep, üçüncü çeyrekte yüzde 2,9 oranında azalmıştır. Böylece, 1999 yılının ilk dokuz aylık dönemi itibariyle toplam yurtiçi talepteki daralma yüzde 4,5 olmuştur. Yurtiçi talepte gözlenen bu düşüşte, özel tüketim harcamalarındaki ve özel sabit sermaye yatırımlarındaki gerileme belirleyici olmuştur. Bu dönemde kamu tüketimi ve kamu sabit sermaye yatırımları geçen yılın aynı dönemine göre artarken, stok değişiminin GSYİH büyümesine katkısı pozitif olmuştur.

1999 yılının Ocak-Eylül döneminde, özel tüketim harcamalarında gözlenen gerileme esas olarak, yüksek reel faizlerden, 1999 yılının ilk çeyreğindeki belirsizlik ortamından ve deprem felaketinin tüketim üzerindeki doğrudan ve dolaylı daraltıcı etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde, iç ve dış talepteki olumsuz gelişmeler, kredi maliyetlerinin önemli ölçüde yükselmesi ve bazı sektörlerdeki kapasite fazlalığı özel sabit sermaye yatırımlarının gerilemesinde etkili olmuştur.

1999 yılında yurtiçi üretimde ortaya çıkan daralma, finansman maliyetlerindeki yükselme ve ihracat pazarlarımızdaki büyüme hızının önemli ölçüde yavaşlaması, ihracat performansını olumsuz yönde etkilemiştir. İthalatta ise üretim ve talepteki daralamaya bağlı olarak önemli bir düşüş gözlenmiştir. 1999 yılının Ocak-Ekim döneminde ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5,7 oranında azalarak 21,2 milyar dolar, ithalat ise yüzde 16,5 oranında gerileyerek 32,2 milyar düzeyinde gerçekleşmiştir. Böylece, bu dönemde dış ticaret açığı (İhracat(FOB)-İthalat(CIF)) geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 31,6 oranında azalmış ve 11 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

Cari işlemler dengesi, 1999 yılının ilk çeyreğinde elde edilen fazladan sonra dış ticaret dengesindeki açığın birinci çeyreğe göre önemli ölçüde artış göstermesi ve turizm ve diğer görünmeyen gelirlerdeki azalmanın etkisiyle Nisan-Eylül döneminde açık vermiştir. Turizm ve diğer görünmeyen gelirlerdeki azalışın etkisi Eylül ayında daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmış ve 1998 yılının Eylül ayında 1.106 milyon dolar fazla veren cari işlemler dengesi bu yılın aynı ayında 487 milyon dolar açık vermiştir. Bu gelişmeler sonucunda, 1998 yılının Ocak-Eylül döneminde 144 milyon dolar fazla

veren cari işlemler dengesi, 1999 yılının aynı döneminde 588 milyon dolar açık vermiştir.

1999 yılı Ocak-Eylül döneminde rezerv hariç tutulduğunda 4,8 milyar dolarlık net sermaye girişi olmuştur. Geçen yılın aynı döneminde Rusya krizinin ardından yaşanan gelişmelerin de etkisiyle sermaye hareketleri 2,8 milyar dolar çıkışla sonuçlanmıştı. 1999 yılındaki bu gelişmede kısa vadeli sermaye hareketleri ve portföy yatırımlarındaki artışlar belirleyici olmuştur. Orta ve uzun vadeli sermaye hareketlerinde ise özel sektörün kredi kullanımlarındaki azalma ve geri ödemelerdeki artış dolayısıyla geçen yılın aynı dönemine göre belirgin bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo I.2: Makroekonomik Performans Göstergeleri

	1997	1998	1999			Ocak-Eylül	
			I.	II.	III.	1998	1999
GSMH Büyümesi	8,3	3,8	-8,6	-3,3	-6,6	4,9	-6,1
Toplam Yurtiçi Talep Büyümesi	9,0	0,7	-11,9	0,4	-2,9	2,9	-4,5
Dış Ticaret Açığı ⁽¹⁾	-22.298	-18.962	-1.612	-4.123	-4.205	-14.915	-9.940
Cari İşlemler Dengesi	-2.638	1.871	1.179	-1.455	-312	144	-588
Bütçe Dengesi ⁽²⁾	-2.235	-3.803	-2.452	-2.501	-2.242	-3.033	-7.196
Faiz Dışı Bütçe Deng. ⁽²⁾	43	2.373	-109	552	561	2.158	1.004
TEFE 12 Aylık Artış %	91,0	54,3	48,2	50,3	54,4	65,9	54,4
TÜFE 12 Aylık Artış %	99,1	69,7	63,5	64,3	64,3	80,4	64,3

(1) İhracat(FOB)-İthalat(CIF).

(2) Trilyon TL.

1998 yılının Şubat ayından itibaren fiyat artışlarında gözlenen düşme eğilimi, 1999 yılının ilk çeyreğinde de devam etmiş ve 12 aylık TEFE artış hızı Mart ayında yüzde 48,2 düzeyine gerilemiştir. Ancak, uluslararası petrol fiyatlarındaki yükselme, kamu kesimi imalat sanayiinde gerçekleştirilen fiyat ayarlamaları ve özel imalat sanayii fiyat artışlarının dolar kurundaki artışa bağlı olarak bir miktar hızlanması ile, 12 aylık fiyat artış hızları Nisan ayından itibaren tekrar yükselme eğilimine girmiştir. 1999 yılının Kasım ayı itibariyle, 12 aylık TEFE artış hızı yüzde 56,3, 12 aylık TÜFE artış hızı ise yüzde 64,6 olarak gerçekleşmiştir.

1999 yılında ekonomik aktivitedeki ve ithalattaki daralama bütçe gelirlerindeki artışı sınırlarken; yüksek reel faizler, sosyal güvenlik transferlerindeki artış ve yaşanan deprem felaketleri bütçe harcamalarının önemli ölçüde yükselmesine yol açmıştır.

1999 yılının Ocak-Kasım döneminde Konsolide Bütçe harcamaları geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 86,2 oranında artarak 25.518 trilyon lira, gelirleri ise yüzde 58,5 oranında artarak 16.845 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, bütçe açığı 8.673 trilyon lira, faiz dışı bütçe fazlası ise 2.086 trilyon lira olmuştur.

1999 yılının Ocak-Kasım döneminde Hazine iki yıl vadeli sabit faizli ve üç yıl vadeli değişken faizli tahviller ihraç ederek iç borçlanmanın vade yapısını uzatmıştır. 1998 yılı Ocak-Kasım döneminde 231 gün olan içborçlanma vadesi bu yılın aynı döneminde 479 güne yükselmiştir.

1998 yılı Aralık ayında yüzde 145,1 seviyesine kadar yükselen yıllık bileşik iç borçlanma faiz oranı, 1999 yılının Temmuz ayında yüzde 101,4'e gerilemiş, Ağustos ayında yaşanan deprem sonrası tekrar artarak yüzde 116,5 olmuştur. İç borçlanma faiz oranları Eylül ayında yüzde 113,2'ye, Ekim ayında yüzde 109,3'e, Kasım ayında ise yüzde 96,4'e gerilemiştir. Ocak-Kasım dönemi itibariyle ele alındığında, 1998 yılında yüzde 109,8 olan iç borçlanma faiz oranı bu yılın aynı döneminde yüzde 109,5 olarak gerçekleşmiştir.

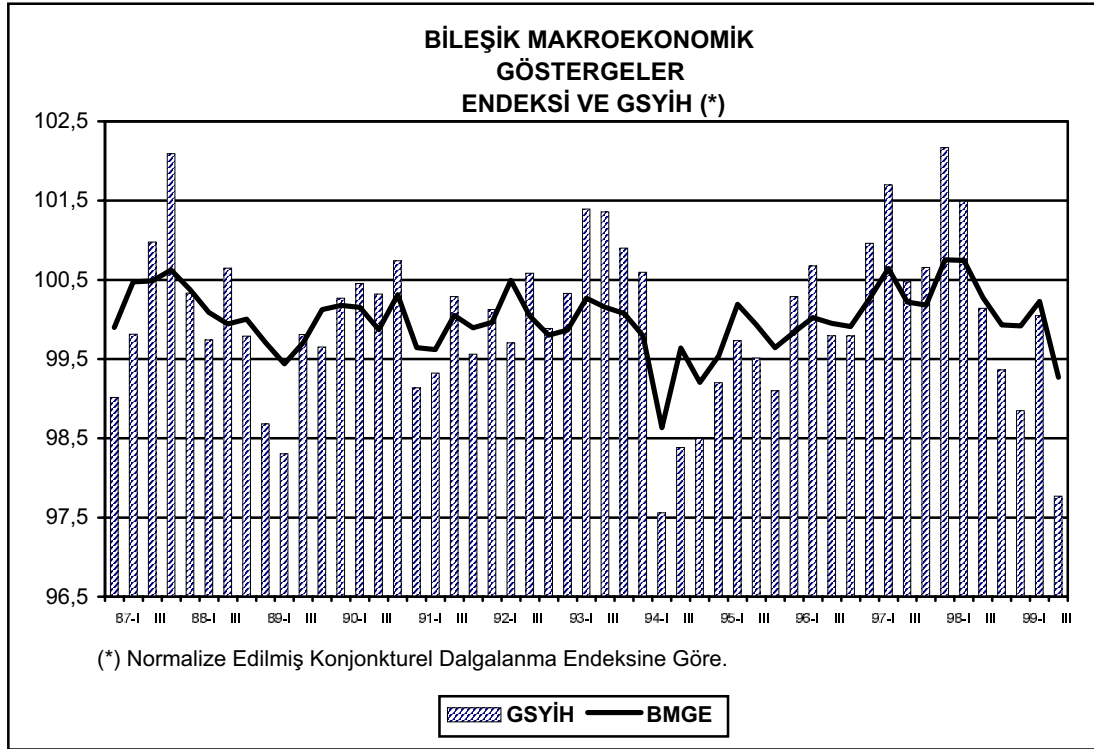
2000 Yılı Programı ve Bütçesi ile kamu finansman dengesinde öngörülen iyileşme, enflasyonla mücadeleyi destekleyici ve belirsizlikleri azaltıcı bir çerçevede yürütülecek olan para ve kur politikaları ve 2000-2002 dönemini kapsayan makroekonomik programın Uluslararası Para Fonunca (IMF) "stand-by" anlaşması ile desteklenmesi Kasım ve Aralık aylarında faizlerin daha da düşmesine yol açmıştır. Bu çerçevede ikincil piyasada 1998 yılı Aralık ayında yüzde 117,8 olan Devlet tahvil-Hazine bonusu ağırlıklı ortalama faiz oranları, 1999 yılı Ekim ayında yüzde 80,5'e, Kasım ayında ise yüzde 69,6'ya gerilemiştir.

1998 yılı Ağustos ayından itibaren yoğunlaşan Rusya krizi, Türkiye'den yabancı yatırımcıların çıkmasına, uluslararası rezervlerin önemli bir şekilde azalmasına ve dış finansman imkanlarının daralmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, nominal faiz oranları hızla yükselmiş ve reel faizler 1999 yılı boyunca yüksek seviyesini korumuştur. 1999 yılının üçüncü ayından itibaren bozulan uluslararası dengelerin görece olarak iyileşmesi ile yabancı kaynak girişi tekrar başlamış ve Merkez Bankası Net Rezervleri ve Net Dış Varlıkları yükselmiştir. Böylece, Merkez Bankasının Açık Piyasa İşlemlerine (APİ) yönelmesi azalmıştır. Merkez Bankasının Haziran ayı itibarıyla 423 trilyon TL. olan APİ alacak stoku, Kasım ayında tekrar mali sistemin artan döviz talebinin karşılanması için gerekli olan TL.'nin APİ ile verilmesi sonucunda 1.763 trilyon TL. düzeyine çıkmıştır. Yıl sonuna doğru Bankaların döviz taleplerinin artmasına bağlı olarak 1999 yılı Kasım ayında Merkez Bankası Net Rezervleri bir önceki aya göre yüzde 6,1 oranında azalarak 22,2 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Net İç Varlıklar ise Kasım ayında 290,4 trilyon TL. gerileme göstermiş ve bu ay itibarıyla Net İç Varlıklar eksi 1.407,5 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir.

1999 yılı Kasım ayı itibarıyla emisyon hacmi bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 52,7 oranında, rezerv para ise yüzde 72,5 oranında artmıştır. Bu oranlar, 1998 yıl sonuna göre ise sırasıyla yüzde 37,4 ve yüzde 57,0 olarak gerçekleşmiştir. Reel faizlerin yüksekliği nedeniyle mevduatta yaşanan artışlara bağlı olarak geniş tanımlı para arzı büyüklükleri 1998 yıl sonuna göre önemli ölçüde artış kaydetmişlerdir. 1999 yılı Kasım ayı itibarıyla M2 ve M2Y 1998 yıl sonuna göre, sırasıyla yüzde 82,5 ve yüzde 87,0 oranında artmıştır.

Ekonomide gözlenen daralma kredi talebine de yansımış ve 1999 yılının Kasım ayı itibarıyla kredilerdeki artış, mevduat artışının önemli ölçüde gerisinde kalmıştır. Bu dönem itibarıyla mevduat bankası kredileri yüzde 49,9 oranında artarken toplam mevduattaki artış yüzde 85,9 oranında gerçekleşmiştir. Böylece, 1998 yılı sonunda yüzde 49,6 olan Mevduat Bankası Kredilerinin toplam mevduata (TL.+DTH) oranı, 1999 yılı Kasım ayı itibarıyla yüzde 38,4'e gerilemiştir.

Makroekonomik performansı belirleyen büyüme, enflasyon, kamu finansmanı ve dış dengeye ilişkin göstergeleri tek bir endeks altında toplayan Bileşik Makroekonomik Göstergeler Endeksi (BMGE), 1999 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine ve bir önceki döneme göre azalmıştır. Bu azalmada temel belirleyici unsur, reel kesimde ortaya çıkan daralma olmuştur. 1999 yılının üçüncü çeyreğinde BMGE'nin kamu finansmanı ve dış denge bileşenleri geçen yılın aynı dönemine ve bir önceki döneme göre değişmezken, fiyatlar bileşeninde nisbi bir bozulma gözlenmiştir.

Eylül ayında 2000 yılı program çalışmaları kapsamında yapılan tahminlerde 1999 yıl sonu itibariyle GSMH büyümesinin yüzde -2; TEFE artış hızının yüzde 57; toplam ihracatın 26 milyar dolar, toplam ithalatın ise 40,2 milyar dolar olması öngörülmüştü. Aynı kapsamda, 1999 yıl sonunda bütçe açığının -9,8 katrilyon lira, faiz dışı bütçe fazlasının ise 895 trilyon lira olacağı tahmin edilmişti.

1999 yılının ilk 9 aylık dönemindeki gerçekleştirmeler ve yılın son çeyreğinde sanayi sektörüne ilişkin veriler 1999 yılında GSMH'daki daralmanın Eylül ayında öngörülenden daha derin olacağını ve yüzde 4,5-5,0 civarında gerçekleşeceğini göstermektedir. Diğer taraftan yılın son aylarında yoğunlaşan kamu fiyat ayarlamaları ve dolar kurundaki hızlanma TEFE'deki artışın öngörülenden daha yüksek olmasına yol açmıştır. İlk on aylık gelişmeler ve ihracatçı birliklerine ait veriler 1999 yıl sonu itibariyle toplam ihracatın Eylül ayı öngörülerini civarında kalacağını göstermektedir. İthalatın ise ekonomik aktivitedeki daralmanın beklenenden daha derin olmasına bağlı olarak öngörülerin bir miktar gerisinde kalacağı tahmin edilmektedir. Ocak-Kasım dönemi gerçekleştirmeleri ve Aralık ayına ilişkin geçici veriler, deprem felaketinin olumsuz etkilerine rağmen 1999 yılında bütçe açığı ve faiz dışı fazlada beklenenden daha iyi bir performans sağlanacağını göstermektedir.

2000 Yılı Programı 21 Kasım 1999 tarihli ve 23883 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de

Programda, 2000 yılında uygulanacak makroekonomik politikaların temel hedefi, reel faizleri süratle makul düzeylere indirerek ekonomiyi yeniden büyüme ortamına kavuşturmak ve yıl sonu itibariyle Topta Eşya Fiyatları 12 aylık artış hızını yüzde 20'ye düşürmek olarak belirlenmiştir.

Bu hedefler doğrultusunda, maliye politikasının faiz dışı bütçe dengesinde önemli bir iyileşmeyi sağlayacak şekilde uygulanması öngörülmektedir. Bu kapsamda, 1999 yılında yüzde 1,1 olması beklenen faiz dışı bütçe fazlasının GSMH'ya oranının, 2000 yılında yüzde 5,5 civarına yükseltilmesi hedeflenmektedir.

Faiz dışı dengede öngörülen iyileşmenin hem gelir hem de harcamalarda yapılacak uyumla sağlanması öngörülmüştür. Bu çerçevede, Konsolide Bütçe vergi gelirlerinin GSMH'ya oranının 1999 yılına göre 1,8 puan artarak yüzde 19,2'ye yükseltilmesi beklenmektedir. Ayrıca, 2000 yılında TELEKOM, GSM lisans satışları ve enerji sektöründeki özelleştirme uygulamalarıyla GSMH'nın yüzde 2,1'i oranında bütçeye gelir sağlanacağı öngörülmektedir. 2000 yılında faiz dışı bütçe harcamalarının GSMH'ya oranının ise yüzde 20,6'ya gerilemesi beklenmektedir.

Faiz dışı bütçe dengesinde hedeflenen önemli iyileşmeye rağmen, faiz ödemelerinin GSMH'ya oranındaki artışa bağlı olarak, 2000 yılında toplam bütçe açığının GSMH'ya oranının 1999 yılına göre sınırlı bir düşüş göstererek yüzde 11,3 civarında olacağı öngörülmektedir.

2000 yılında Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve mahalli idarelerin borçlanma gereğinin 1999 yılı seviyesinde kalacağı, fonlar ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşların finansman dengesinde ise iyileşme sağlanacağı tahmin edilmektedir. Bu beklentiler çerçevesinde, 2000 yılında toplam kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının yüzde 12 civarına gerilemesi öngörülmektedir. Diğer yandan, 1999 yılında GSMH'nın yüzde 0,4'ü oranında açık veren faiz dışı kamu finansman dengesinin 2000 yılında GSMH'nın yüzde 5,9'u oranında fazla vermesi hedeflenmiştir.

Tablo I.3: Temel Ekonomik Büyüklükler^(*)

	1998	1999 (1)	2000(2)
BÜYÜME (Yüzde Değişme)			
GSMH	3,8	-2,0	5,5
GSMH (Trilyon TL)	53 012	83 124	124 967
DIŞ TİCARET (Milyon Dolar)			
İhracat (FOB)	26 974	26 000	28 250
İthalat (CIF)	45 935	40 200	46 000
Dış Ticaret Açığı (3)	-14 332	-11 510	-14 713
Cari İşlemler Dengesi (3)	1.871	-1.005	-2.848
FİYAT			
GSMH Deflatörü (Yüzde Değişme)	73,8	60,0	42,5
TEFE Yıl Sonu (Yüzde Değişme)	54,3	57,0	20,0
TÜFE Yıl Sonu (Yüzde Değişme)	69,7	64,0	25,0
KONSOLİDE BÜTÇE			
- Bütçe Açığı / GSMH	-7,0	-11,8	-11,3 ⁽⁴⁾
- Faiz Dışı Denge / GSMH	4,6	1,1	5,6 ⁽⁴⁾
- Faiz + Özelleştirme G. Dışı Denge / GSMH	4,2	1,1	3,5 ⁽⁴⁾
KAMU KESİMİ BORÇ. GEREĞİ / GSMH	9,2	14,3	12,1
FAİZ DIŞI K. K. B. G. / GSMH	-3,4	0,4	-5,9

(*) 1999 yılı Ekim ayında belirlenen 2000 Yılı Programında yer alan tahmin ve hedefler
 (1) Gerçekleşme Tahmini, (2) Program, (3) Bavul ticareti dahil, (4) 30 Aralık 1999 tarihinde yasalanan Bütçe'ye göre.

Kamu dengesinde hedeflenen iyileşme ve bunlarla uyumlu gelirler, para ve kur politikalarının etkin ve uyumlu bir şekilde uygulanması ile birlikte iç ve dış piyasalarda güvenin artması, dış kaynak girişlerinin hızlanması ve yurtiçi mali

piyasalar üzerindeki baskının azalması beklenmektedir. Bu beklentiler çerçevesinde, 2000 yılında reel faizlerin de önemli ölçüde gerilemesi öngörülmektedir.

Reel faizlerde öngörülen düşüşle birlikte yurtiçi talepte de bir canlanma beklenmektedir. Diğer yandan, deprem sonrası yeniden yapılanma harcamalarının da etkisiyle özel ve kamu sabit sermaye yatırımlarının önemli ölçüde yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu çerçevede, 2000 yılında GSMH büyüme hızının yüzde 5,5 olması öngörülmektedir. Büyüme hızının tarım sektöründe yüzde 3,7, sanayi sektöründe yüzde 6,0, hizmetler sektöründe ise yüzde 6,6 olması beklenmektedir.

2000 yılında, kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 14,5, özel sabit sermaye yatırımlarının yüzde 9,5, böylece toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 11,0 oranında artması öngörülmüştür.

2000 yılında ihracatın yüzde 8,7 oranında artışla 28,3 milyar dolara ulaşması hedef alınmıştır. İhracat pazarlarımızdaki büyüme hızının 1999 yılında yüzde 3,4'den 2000 yılında yüzde 6,0'ya yükselmesi ihracat artışına katkı sağlayacaktır. İthalatın ise yurtiçi talep ve üretimdeki canlanmaya bağlı olarak yüzde 14,4 artışla 46 milyar dolara ulaşması hedeflenmiştir. 2000 yılında bavul ticaretinden sağlanan döviz gelirlerinin nisbi bir artış göstererek 2,1 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. Böylece, dış ticaret açığının 1999 yılına göre 3,2 milyar dolar artarak 14,7 milyar dolara yükseleceği tahmin edilmektedir.

1999 yılında arızı nedenlerle gerileyen turizm gelirlerinin, 2000 yılında 1997 ve 1998 yıllarında ulaşılan seviyesine yükselerek 7,2 milyar dolar olacağı, işçi gelirlerinin ise bir önceki yıl seviyesini koruyarak 5,3 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu gelişmeler sonucunda, 2000 yılında cari işlemler açığının 2,8 milyar dolar olacağı öngörülmektedir.

2000 yılında IMF, Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve diğer kaynaklardan sağlanacak dış finansman imkanları ve dış piyasalarda Türkiye'ye olan güvenin artması ile birlikte özel sermaye girişlerinde beklenen artışın etkisiyle net sermaye girişlerinin önemli ölçüde yükseleceği ve cari işlemler hesabındaki açığın finansmanında bir sorunla karşılaşılmayacağı öngörülmektedir. Uluslararası tahkime ilişkin düzenleme ve özelleştirme faaliyetlerinin hızlanmasıyla birlikte 2000 yılında doğrudan sermaye girişlerinde de önemli bir artış beklenmektedir.

3. 2000-2002 Dönemi Makroekonomik Hedef ve Politikaları

2000-2002 dönemine ilişkin makroekonomik hedefler ve izlenecek politikalar, Uluslararası Para Fonu ile imzalanan ve 22 Aralık 1999 tarihinde IMF İcra Direktörleri Kurulu'nca onaylanarak yürürlüğe giren Stand-By Anlaşması kapsamında kamuoyuna duyurulmuştur. ⁽¹⁾

a. Makroekonomik Hedefler

2000-2002 döneminde uygulanacak programın temel amacı; üç yıllık bir dönem sonunda enflasyonu tek haneli rakamlara indirmek, reel faizleri süratle aşağı çekmek, kamu finansman dengesini sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturmak, ekonomide sürdürülebilir bir büyüme ortamını tesis etmek ve yapısal reformları süratle gerçekleştirmektir.

⁽¹⁾ Uluslararası Para Fonu'na sunulan niyet mektubu tüm içeriği ile Hazine Müsteşarlığı (www.treasury.gov.tr), T.C. Merkez Bankası (www.tcmb.gov.tr) ve IMF (www.imf.org/external/NP/LOI/1999/120999.htm) internet adreslerinde yer almaktadır.

Bu çerçevede, 12 Aylık TÜFE artış hızının 2000 yılında yüzde 25, 2001 yılında yüzde 12, 2002 yılında ise yüzde 7 seviyesine indirilmesi hedeflenmektedir. Aynı dönemler için TEFE artış hızı hedefi sırasıyla yüzde 20, yüzde 10 ve yüzde 5 olarak belirlenmiştir.

Programda büyüme hızının 2000 yılında yüzde 5-5.5 civarına yükseleceği, 2001 ve 2002 yıllarında ise yüzde 5-6 aralığında gerçekleşeceği öngörülmektedir. Reel faizlerde sağlanacak düşüşün ve yapısal reformlar sonucu ekonomide kaynak kullanımında sağlanacak etkinliğin, hem mevcut büyüme potansiyelinin daha etkili biçimde kullanılmasını sağlaması hem de potansiyel büyüme hızının daha da yükselmesine katkıda bulunması beklenmektedir.

Büyüme hızındaki artış ile birlikte 2000-2002 döneminde cari işlemler açığının GSMH'ya oranının da yüzde 1.5-2.0 civarına yükseleceği, ancak cari işlemler açığının finansmanında bir sorunla karşılaşılmayacağı tahmin edilmektedir.

Programın önemli hedeflerinden birisi de kamu kesimi finansman dengesinde kalıcı bir iyileşme sağlamak ve böylece 1999 yıl sonu itibarıyla GSMH'nın yüzde 58'ine ulaşması beklenen kamu borç stoku'nun GSMH'ya oranını 2000 yılında stabilize etmek, takibeden yıllarda ise daha aşağıya çekmektir.

Tablo I.4: 2000-2002 Döneminde Temel Makroekonomik Hedefler^(*)

	1999	2000	2001	2002
GSMH Büyüme Hızı (% Değ.)	-2,1	5,6	5,2	5,8
TÜFE Artış Hızı- Yıl sonu (% Değ.)	65,4	25,0	12,0	7,0
TEFE Artış Hızı- Yıl sonu (% Değ.)	60,8	20,0	10,0	5,0
Dış Ticaret Deng./GSMH (%)	-5,8	-7,1	-7,2	-7,0
Cari İşlemler Açığı/GSMH (%)	-0,5	-1,8	-1,6	-1,5
Konsolide Bütçe Açığı/GSMH (%) ⁽¹⁾	-12,1	-12,6	-6,0	-2,2
Faiz Dışı Bütçe Dengesi/GSMH (%) ⁽¹⁾	0,9	3,9	5,3	5,6
Toplam Kamu Faiz Dışı Deng./GSMH (%)	-2,7	2,2	3,7	3,7
T. Kamu F.D. Deng./GSMH(%) (Deprem etkisi hariç)	-1,9	3,7		
Kamu Borç Stoku (net)/GSMH (%) ⁽¹⁾	58,0	57,9	56,6	54,6

(*) 9 Aralık 1999 tarihinde IMF'ye sunulan Niyet Mektubu çerçevesinde belirlenen tahmin ve hedefler.

(1) Uluslararası Para Fonu tanımına göre

Program üç ana unsura dayanmaktadır. Birinci unsur, kamu kesimi faiz dışı dengesinde öngörülen yüksek oranlı iyileşmedir. Bu kapsamda, 1999 yılında GSMH'nın yüzde 2.7'si oranında açık vermesi beklenen toplam kamu kesimi faiz dışı dengesinin yaklaşık 5 puanlık bir iyileşme ile 2000 yılında GSMH'nın yüzde 2.2'si oranında fazla vermesi beklenmektedir. Depremle ilgili harcamalar hariç tutulduğunda faiz dışı dengede öngörülen iyileşme 5.6 puana yükselmektedir.

Kamu dengesinde öngörülen iyileşmeyi kalıcı kılabilecek yapısal reformlar programın ikinci unsurunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda, 2000-2002 döneminde tarımsal destekleme, sosyal güvenlik, kamu mali yönetimi ve şeffaflık, vergi politikası, özelleştirme ve sermaye piyasası ile bankacılık sisteminin denetim ve gözetimi konularında kapsamlı yapısal reformların gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

Programın üçüncü temel unsuru, gelirler politikası ile de desteklenen ve enflasyonun düşürülmesine odaklanmış para ve kur politikasıdır. Bu çerçevede, programda gelirler politikasının hedeflenen enflasyonla uyumlu bir yapıda gelişmesi, döviz kuru politikasının belirsizlikleri azaltacak ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandıracak çerçevede yürütülmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda, 2000 yılı için kamu kesimi maaş artışları ve Asgari Ücret artışı hedeflenen enflasyona göre belirlenmiştir. 2000 yılında kamu kesimince üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları ile tarımsal destekleme fiyatları da hedeflenen enflasyonla uyumlu bir çerçevede

belirlenecektir. Gelirler politikasının 2001 ve 2002 yıllarında da hedeflenen enflasyona göre belirlenmesine devam edilecektir.

2000-2002 döneminde izlenecek maliye ve para-kur politikaları ile yapısal reformlara ilişkin ayrıntılı açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

b. Maliye Politikası

1999 yıl sonuna ilişkin olarak maliye politikasının temel hedefi, konsolide bütçe faiz dışı fazlasını 1.0 katrilyon lira düzeyinde (GSMH'nın yüzde 1.2'si) tutmaktır. 2000 yıl sonuna ilişkin olarak ise maliye politikasının temel hedefi, toplam kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSMH'ya oranını yüzde 3.7'ye çıkarmaktır. Bu tutara deprem ile ilgili harcamalar dahil değildir. 2000 yılında depreme ilişkin harcamaların GSMH'ya oranının yüzde 1.5 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Deprem harcamalarına ilişkin düzeltmenin yapılması sonucu 2000 yılında kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSMH'nın yüzde 2.2'si düzeyinde tutulması hedeflenmektedir.

2001 ve 2002 yılında izlenecek maliye politikasının temel hedefi, kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSMH'ya oranını yüzde 3.7 oranında devam ettirmektir. Böylece, 2000 yılında yüzde 57.9 olması beklenen toplam kamu borç stokunun GSMH'ya oranının, 2001 yılında yüzde 56.6'ya 2002 yılında ise yüzde 54.6'ya düşürülmesi hedeflenmektedir.

2000 yılına ilişkin hedeflerin gerçekleşme durumu aşağıda yer alan performans kriterleri çerçevesinde izlenecektir.

- Konsolide Kamu Kesiminin¹ faiz dışı fazlası (özelleştirme gelirleri hariç) 2000 yılı sonu itibariyle 4.500 trilyon liranın (GSMH'nın yüzde 3.6'sı) altına inmeyecektir.
- Özelleştirme gelirlerini de içeren Konsolide Kamu Kesimi faiz dışı fazlasının 2000 yıl sonu itibariyle 9.100 trilyon lira olması öngörülmektedir.
- 2000 yılı sonu itibariye Konsolide Kamu Kesiminin toplam dengesinin (faiz ödemeleri dahil) 2000 yılı sonunda 18.750 trilyon lirayı (GSMH'nın yüzde 15'i) aşmaması hedeflenmektedir.

Tablo I.5: Maliye Politikası 2000 Yılı Hedefleri

	31 Aralık 1999'dan İtibaren Kümülatif Toplam, Trilyon TL.			
	Mart 2000	Haziran 2000	Eylül 2000	Aralık 2000
1. Konsolide Kamu Kesimi Faiz Dışı Dengesi (Özelleştirme Gelirleri Hariç) ⁽¹⁾	1,550	2,600	3,900	4,500
2. Konsolide Kamu Kesimi Faiz Dışı Dengesi (Özelleştirme Gelirleri Dahil) ⁽²⁾	2,150	3,850	5,900	9,100
3. Konsolide Kamu Kesimi Toplam Dengesi (Faiz Ödemeleri Dahil, Özelleştirme Gelirleri Hariç) ⁽³⁾	-6,000	-12,150	-15,850	-18,750

(1) Tüm dönemler için performans kriteri (2) Yıllık toplam performans kriteri, diğer dönemler endikatif hedef (3) Tüm dönemler için endikatif hedef.

Konsolide Kamu Kesimi Finansman Dengesine ilişkin hedeflerde (Tablo 1-5) deprem harcamaları için aşağı doğru düzeltme yapılacaktır. Söz konusu düzeltme

¹ Konsolide Kamu Kesimi: Konsolide Bütçe + 4 Adet Bütçe Dışı Fon (Kamu Ortaklığı Fonu, Özelleştirme Fonu, Savunma Sanayi Fonu, Toplu Konut Fonu)+ 8 adet KİT (TMO, TEKEL, TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI A.Ş., Türkiye Taşkömürü Kurumu, TCDD, TEAŞ, TEDAŞ ve BOTAS)+ 3 Adet Sosyal Güvenlik Kuruluşu (SSK, BAĞ-KUR, Emekli Sandığı) ve İşsizlik Sigortasından oluşmaktadır.

birikimli olarak ve dönem sonları itibariyle sırasıyla 480, 900, 1230 ve 1340 trilyon liradır.

Maliye Politikasında ilişkin hedeflere ulaşılmasını sağlamak üzere alınması gerekli tedbirler ve düzenlemeler programda ayrıntılı olarak açıklanmış, bu tedbirlerin önemli bir bölümü Kasım ve Aralık ayı içinde gerçekleştirilmiştir. Bu Kapsamda;

26 Kasım 1999 tarihinde yasalaşan vergi düzenlemeleri ile, ek gelir ve kurumlar vergisi, ek motorlu taşıtlar ve emlak vergisi, özel iletişim ve özel işlem vergisi getirilmiş, 1 Aralık 1999 tarihinden önce ihraç edilen devlet iç borçlanma senetleri faizlerinden vadesine kalan gün sayısına göre değişen oranlarda faiz vergisi alınması kararlaştırılmış ve Akaryakıt Tüketim Vergisi oranı üst sınırı yüzde 300'den yüzde 500'e yükseltilmiştir. Aynı yasayla, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Sermaye Piyasası Kurulu, Rekabet Kurulu ve Radyo Televizyon Üst Kurulu gelirlerinin bir bölümünün Bütçeye aktarılması hükme bağlanmıştır. Bu düzenlemeler ile 2000 yılında GSMH'nın yüzde 2.0'si civarında ek gelir sağlanması beklenmektedir.

Gelir önlemleri kapsamında ayrıca; KDV oranları 2 puan artırılmış, tütün mamülleri ve alkollü içkiler üzerindeki Ek KDV oranları artırılmış, Gayrimenkul ve serbest meslek kazançları üzerinden alınan stopaj oranı yüzde 15'den yüzde 20'ye yükseltilmiş, mevduat ve repo'dan elde edilen faiz gelirleri üzerindeki stopaj oranı 2 puan artırılmış, vergi dilimlerindeki artış ve ücret kazançlarına ilişkin özel indirim tutarı hedeflenen enflasyona göre belirlenmiş, Akaryakıt Fiyat İstikrar Fonu kesintisinin belirlenmesinde Hazine Müsteşarlığının görüşünün alınması kararlaştırılmıştır.

Yukarıdaki önlemlere ilave olarak, Vergi Usul Kanununun 279. Maddesinin 2000 yılında uygulanması, 1 Temmuz 2000 tarihinden itibaren geçici vergi uygulamasının üçer aylık dönemler itibariyle uygulanmaya başlaması ve deprem Bölgesine yönelik olarak sağlanan vergi kolaylıklarının Bolu ve Sakarya illeri hariç 31 Aralık 1999'da sona erdirilmesi öngörülmektedir. Bu düzenlemelerin 2000 yılında bütçe gelirlerine GSMH'nın yüzde 3,1'i oranında katkı sağlaması beklenmektedir.

Harcamalara yönelik olarak ise, personel ve diğer cari harcamalarda yapılacak düzenlemeler ile GSMH'nın yüzde 0.3'ü oranında bir tasarrufa gidilmesi, 2000 yılı Ocak ayında yapılacak düzenleme ile 2000 Yılı Bütçe Ödeneklerinin (personel ve sosyal güvenlik transferleri hariç hariç) yüzde 2'sinin kesilmesi öngörülmektedir. Ayrıca, Programda depreme ilişkin harcamaların etkin bir biçimde izlenmesi ve yönlendirilmesi, deprem bölgesinde kredi sübvansiyonu dolayısıyla yapılacak ödemelerin 50 trilyon lirayı aşmaması hedeflenmektedir.

Maliye politikası kapsamında programın temel hedeflerinden birisi de özelleştirmenin hızlandırılmasıdır. Bu kapsamda, 2000 yılında GSMH'nın yüzde 3.5'i oranında (7.6 milyar dolar) özelleştirme geliri sağlanması hedeflenmektedir.

Telekomünikasyon ve enerji sektörlerindeki özelleştirme faaliyetlerinden 4.5 milyar dolar, Özelleştirme İdaresince gerçekleştirilecek özelleştirmelerden ise nakit olarak 3.1 milyar dolar gelir sağlanması öngörülmektedir. Özelleştirme İdaresince gerçekleştirilecek özelleştirmelerden sağlanacak gelirin 0.9 milyar doları Özelleştirme İdaresinin borç geri ödemesi, KİT'lere transfer ve işletme giderlerinin karşılanmasında kullanılacaktır. Kalan 2.2 milyar doları Kamu Ortaklığı Fonuna aktarılacaktır. Kamu Ortaklığı Fonu bu tutarın 0.4 milyar dolarını yatırım finansmanında kullanacak, kalan 1.8 milyar doları ise Hazineye olan yükümlülüklerinin azaltılmasında kullanacaktır. Özelleştirme gelirlerinin GSMH'ya oranınının 2001 yılında yüzde 3.3, 2002 yılında ise yüzde 2.0 olması öngörülmektedir.

2000 yılında borç yönetimine ilişkin olarak, iç borçlanmada uzun vadeli ve değişken faizli tahvil ihracına ağırlık verilmesi, dış borç kullanımının artırılmasına çaba gösterilmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede, kamu kesiminin net dış borçlanma tutarının, IMF'den sağlanacak kaynak hariç, GSMH'nin yüzde 2.5'ine (5-5.5 milyar dolar) ulaşması beklenmektedir.

c. Para ve Kur Politikası

Stand-By anlaşması kapsamında 2000-2002 döneminde izlenecek para ve kur politikasının hedef, ilke ve performans kriterleri 9 Aralık 1999 tarihinde T.C Merkez Bankası'nca kamuoyuna duyurulmuştur.

i. Döviz Kuru Politikası

2000-2002 döneminde uygulanacak kur politikası 18 aylık iki alt döneme ayrılmaktadır. Döviz kuru politikası, 2000 Ocak- 2001 Haziran dönemini kapsayan ilk 18 aylık dönemde "enflasyon hedefine yönelik kur ayarlaması", 2001 Temmuz-2002 Aralık dönemini kapsayan ikinci 18 aylık dönemde ise "kademeli olarak genişleyen bant" uygulaması çerçevesinde yürütülecektir.

İlk 18 aylık dönemde uygulanacak kur politikası, Türk Lirasının 1 Dolar + 0.77 EURO'dan oluşan sepete karşı değer kaybının hedeflenen enflasyona göre gelişmesini öngörmektedir. Bu kapsamda, Ocak-Aralık 2000 döneminde döviz sepetine ilişkin değişim oranı yüzde 20'lik TEFE artışı ile uyumlu olarak belirlenmiş, sepetin 2000 yılında alacağı değerler günlük bazda ilan edilmiştir. Buna göre, Türk Lirasının sepet karşısındaki değer kaybının 2000 yılının ilk çeyreğinde aylık yüzde 2.1, ikinci çeyrekte aylık yüzde 1.7, üçüncü çeyrekte aylık yüzde 1.3, son çeyreğinde ise aylık yüzde 1.0 oranında olacağı açıklanmıştır.

Tablo I.6: 1 ABD Doları ve 0.77 EURO'dan Oluşan Döviz Kuru Sepeti

	Ay Sonu Sepet Değeri	Yüzde Değişme		
		Aylık Artış Oranı	Kümülatif Artış Oranı	Günlük Artış Oranı
Aralık 1999	959,020.46			
Ocak 2000	979,159.89	2,1	2,100	0,067
Şubat	999,722.25	2,1	4,244	0,072
Mart	1,020,716.42	2,1	6,433	0,067
Nisan	1,038,068.59	1,7	8,243	0,056
Mayıs	1,055,715.76	1,7	10,083	0,054
Haziran	1,073,662.93	1,7	11,954	0,056
Temmuz	1,087,620.55	1,3	13,410	0,042
Ağustos	1,101,082.49	1,3	14,884	0,042
Eylül	1,116,082.49	1,3	16,377	0,043
Ekim	1,127,243.31	1,0	17,541	0,032
Kasım	1,138,515.75	1,0	18,717	0,033
Aralık	1,149,900.90	1,0	19,904	0,032

İlk 18 aylık dönemde, Merkez Bankası her üç aylık dönemin sonunda, daha önceki 9 aylık dönemdeki döviz kur sepeti artış oranı açıklandığı gibi korunmak üzere, döviz sepetine ilişkin hedefi üç ay ileriye uzatacaktır.

İkinci 18 aylık dönemi kapsayan 2001 Temmuz-2002 Aralık döneminde döviz kuru politikasında aşamalı olarak artan bant uygulamasına geçilecektir. Bu şekilde, TL'nin döviz sepetine karşı değerinin belirlenen bant içinde kalmak koşuluyla serbest hareket etmesi temin edilecektir. Bandın genişliği Temmuz 2001'den 31 Aralık 2001'e kadar kademeli olarak yüzde 7.5'e, 30 Haziran 2002'ye kadar yüzde 15'e, 31 Aralık 2002'ye kadar yüzde 22.5'e çıkarılacaktır. Bant uygulamasına geçildiği dönemde, kurun bant içindeki hareketlerine Merkez Bankası müdahale etmeyecektir.

ii. Para Politikası

Stand-By Anlaşması kapsamında para politikası uygulaması, "Net İç Varlıklar" Kalemine getirilen hedef değer ve "Net Uluslararası Rezervler" kalemi için öngörülen minimum seviye çerçevesinde şekillendirilmiştir.

Önceden belirlenmiş kur uygulamasının devam ettiği ilk 18 aylık dönemde Merkez Bankası'nın piyasalar için likidite yaratma işlemi döviz satın alınarak gerçekleştirilecektir. Bu çerçevede, net iç varlıklar üzerine kısıt getirilmekte ve net iç varlıklardaki dalgalanmanın azaltılması öngörülmektedir. Buna göre, 2000 yılında Merkez Bankası Net iç Varlıkları, değerlendirme hesabındaki değişimin etkisi hariç tutulduğunda, her üç aylık dönem sonunda -1.200 trilyon lira seviyesinde sabit tutulacaktır.

2000 yılı para politikası uygulamasında, Merkez Bankası net uluslararası rezervlerinin her bir çeyrek için sırasıyla 12.000 milyon, 12.750 milyon, 12.750 milyon ve 13.500 milyon doların altına inmemesi öngörülmektedir.

Tablo I.7: 2000 Yılı Para Politikası: Performans Kriterleri

	Net İç Varlıklar (Trilyon TL)-Hedef	Net Uluslararası Rezervler (Milyon Dolar)-Taban ¹
30 Eylül 1999 (Gerçekleşme)	-1,400.5	17,923
31 Aralık 1999	-1,200.0	12,000
31 Mart 2000	-1,200.0	12,000
30 Haziran 2000	-1,200.0	12,750
30 Eylül 2000	-1,200.0	12,750
31 aralık 2000	-1,200.0	13,500

(1) 2000 yılının ilk yarısı için performans kriteri, kalan dönemi için endikatif büyüklüktür.

Net İç Varlıklar, Dini Bayramların tekabül ettiği dönemler hariç, üçer aylık dönemler içinde de mümkün oldukça sabit tutulacaktır. Ancak, faiz oranlarında aşırı dalgalanmalara yol açmamak için, Net İç Varlıklar hedeflenen maksimum değeri merkez alan ve bir önceki üç ayın sonundaki para tabanı büyüklüğünün yüzde 5 oranındaki alt ve üst limitleri içinde hareket edebilecektir.

Faiz oranlarında hızlı düşüşü sağlamak amacıyla, sermaye girişleri sonucunda dolaşıma çıkan Türk Lirası sterilize edilmeyecektir. Sermaye çıkışları da ancak piyasadaki Türk Lirası karşılığında gerçekleştirilecek ve kurlar üzerinde baskı oluşması halinde piyasa faiz oranlarına müdahale edilmeyecektir.

2000 yılında Net İç Varlıklar genel olarak yukarıda belirtilen bant içinde seyrederken, kompozisyonunun değişmesine izin verilecektir. Bu çerçevede, Merkez Bankası açık piyasa işlemlerinde kamu mevduat ve kredilerindeki değişimleri telafi etmeye yönelik bir strateji izleyecektir.

Önümüzdeki dönemde, Merkez Bankası bankalararası para piyasasında taraf olduğu işlemleri azaltacak, bu piyasalardaki alış ve satış kotasyonunu kendisi dışındaki para ve repo piyasalarındaki faiz oranları ile uyumlu olarak belirleyecektir.

Para politikası uygulamasına yönelik bir diğer düzenleme mevduat munzam karşılık oranlarının değiştirilmesidir. Para piyasalarının esnekliğini artırmak ve bankaların likidite yönetimini daha etkin kılmak amacıyla, Bankaların Türk Lirası mevduat üzerinden Merkez Bankası'ndaki bloke hesapta tuttıkları munzam karşılık oranı yüzde 8'den yüzde 6'ya indirilmiş, kalan yüzde 2'lik kısmın ise disponibiliteler olarak, haftalık ortalamalar bazında tuturulabilmesi imkanı getirilmiştir.

d. Yapısal Reformlar

2000-2002 döneminde uygulanacak program kapsamında, tarımsal destekleme, sosyal güvenlik, kamu mali yönetimi ve şeffaflık, vergi politikası, özelleştirme, bankacılık

sisteminin denetim ve gözetimi konularında kapsamlı yapısal reformların gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

Tarımsal desteklemede orta vadedeki temel hedef, mevcut tarımsal destekleme sisteminin terk edilerek doğrudan gelir desteği sistemine geçilmesidir. Bu amaçla, 2000 yılında bir pilot proje başlatılması ve uygulama sonuçlarına göre doğrudan gelir desteği sisteminin 2001 yılında ülke geneline yaygınlaştırılması öngörülmektedir.

Doğrudan gelir sistemine geçilecek süre içinde destekleme alım miktarları ve fiyatları konusunda esas alınacak ilkeler de kamuoyuna açıklanmıştır. Bu kapsamda, 2000 yılı için açıklanacak hububat ve şeker pancarı alım fiyatları, dünya fiyatları ve hedeflenen enflasyona göre belirlenecektir.

Programda, Tarım Satış Kooperatiflerine özerklik kazandıracak olan Kanun tasarısının 2000 yılı Mart ayına kadar yasalaştırılması, 2000 ve 2001 yıllarında gübre ve diğer girdi destekleri nominal olarak mevcut düzeyinde sabit tutulması ve Ziraat Bankası ile Halk Bankasının düşük faizli kredi desteğinin zaman içinde terkedilmesi öngörülmektedir.

Tarımsal Desteklemeye yönelik düzenlemelerin bir bölümü Aralık ayında gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Bu kapsamda: Tarım ve tarımsal destekleme politikalarının yeniden yapılandırılması ve tarımsal veri tabanı çalışmalarının yürütülmesi amacıyla 21 Aralık 1999 tarihinde "Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu" oluşturulmuştur. Ziraat Bankası ve Halk Bankası aracılığıyla tarımsal işletmeler ile esnaf ve sanatkarlara yönelik düşük faizli kredi desteğinden kaynaklanan görev zararlarının karşılanmasına ve sözkonusu desteğin rasyonel bir yapıya kavuşturulmasına yönelik ilkeleri içeren Bakanlar Kurulu Kararı da aynı tarihte Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Program çerçevesinde, sosyal güvenlik sistemi finansman dengesindeki iyileşmeyi daha da sağlamlaştırmak amacıyla, prime esas kazanç tavanının, 2001 Nisan ayı itibarıyla asgari düzeyinin dört katına, 2002 Nisan ayı itibarıyla beş katına yükseltilmesi, Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının daha etkin bir idari yapıya kavuşturulması ve Özel Sigorta sisteminin kurulması yönünde düzenlemeler öngörülmektedir.

Kamu Mali Yönetiminin İyileştirilmesi ve Şeffaflık alanında; yeni bütçe içi veya dışı dışı fon kurulmaması, 61 adet bütçe içi fonun kademeli olarak 2001 Haziran ayına kadar kaldırılması ve kuruluş amacını kaybetmiş bütçe dışı fonların belirlenerek 2000 yılı Haziran ayına kadar tasfiye edilmesi öngörülmektedir. Ayrıca, Konsolide Bütçenin tahakkuk bazında derlenmesi ve yayınlanması, Hazine Tek Hesabı'na dayalı bir mali bilgi sisteminin oluşturulması, kamu kesimince verilen garantilere ilişkin kayıt sisteminin kurulması ve bu tür vukuu muhtemel yükümlülükler (contingent liabilities) ilişkin bilgilerin kamuoyuna duyurulması yönünde düzenlemelere gidilecektir.

Programda, yeni vergi affı uygulamasına gidilmeyeceği ve vergi borçlarını azaltmak amacıyla üç aylık izleme sistemi oluşturulmasına yönelik çalışmaların 2000 yılı Nisan ayına kadar tamamlanacağı öngörülmektedir.

Özelleştirme faaliyetlerini ve yabancı sermaye girişini hızlandırmak amacıyla, iletişim ve enerji sektörlerini devlet imtiyazı olmaktan çıkaracak yasal düzenlemeler gerçekleştirilecek; iletişim, elektrik ve doğalgaz sektörlerinde düzenleyici kurullar 2000 yılı içinde oluşturulacaktır.

Programda öngörülen iç borç yönetiminde Piyasa Yapıcıları Sisteminin (primary dealer) geliştirilmesine yönelik çalışmalara ilişkin takvim Hazine Müsteşarlığı'nca kamuoyuna duyurulmuş bulunmaktadır.

Programda Bankacılık Gözetleme ve Denetleme Kurulu'nun daha şeffaf ve bağımsız çalışmasını sağlamak üzere Bankacılık Kanununda yapılması öngörülen düzenlemeler 19 Aralık 1999 tarihli Resmi Gaztede yayınlanan 4491 sayılı yasa ile gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Ayrıca, sermaye yeterlik rasyosu ve açık pozisyona ilişkin sınırlar da 21 Aralık 1999 tarihinde yeniden düzenlenmiştir. Programda, Kamu Bankalarının finansal yapılarının güçlendirilmesi ve yeniden yapılandırılmaları için orta ve uzun vadeli düzenlemelerin yanısıra, görev zararı alacaklarının kamu bankalarının mali dengeleri üzerindeki olumsuz etkilerini giderici kısa dönemli düzenlemeler de yer almaktadır.